

ISSN 2518-1483 (Online),
ISSN 2224-5227 (Print)

2020 • 2

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

БАЯНДАМАЛАРЫ

ДОКЛАДЫ

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

REPORTS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

ALMATY, NAS RK

Бас редакторы
х.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА академигі
М.Ж. Жұрынов

Редакция алқасы:

Адекенов С.М. проф., академик (Қазақстан) (бас ред. орынбасары)
Величкин В.И. проф., корр.-мүшесі (Ресей)
Вольдемар Вуйцик проф. (Польша)
Гончарук В.В. проф., академик (Украина)
Гордиенко А.И. проф., академик (Белорус)
Дука Г. проф., академик (Молдова)
Илолов М.И. проф., академик (Тәжікстан)
Кригер Виктор проф. (Германия)
Леска Богуслава проф. (Польша)
Локшин В.Н. проф., чл.-корр. (Қазақстан)
Нараев В.Н. проф. (Ресей)
Неклюдов И.М. проф., академик (Украина)
Нур Изура Удзир проф. (Малайзия)
Перни Стефано проф. (Ұлыбритания)
Потапов В.А. проф. (Украина)
Прокопович Полина проф. (Ұлыбритания)
Омбаев А.М. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Өтелбаев М.О. проф., академик (Қазақстан)
Садыбеков М.А. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Сатаев М.И. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Северский И.В. проф., академик (Қазақстан)
Сикорски Марек проф., (Польша)
Рамазанов Т.С. проф., академик (Қазақстан)
Такибаев Н.Ж. проф., академик (Қазақстан), бас ред. орынбасары
Харин С.Н. проф., академик (Қазақстан)
Чечин Л.М. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Харун Парлар проф. (Германия)
Энджун Гао проф. (Қытай)
Эркебаев А.Э. проф., академик (Қырғыстан)

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының баяндамалары»
ISSN 2518-1483 (Online),
ISSN 2224-5227 (Print)

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» Республикалық қоғамдық бірлестігі (Алматы қ.).
Қазақстан республикасының Мәдениет пен ақпарат министрлігінің Ақпарат және мұрағат комитетінде 01.06.2006 ж.
берілген №5540-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Мерзімділігі: жылына 6 рет.
Тиражы: 500 дана.

Редакцияның мекенжайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28; 219, 220 бөл.; тел.: 272-13-19, 272-13-18,
<http://reports-science.kz/index.php/en/archive>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2020

Типографияның мекенжайы: «NurNaz GRACE», Алматы қ., Рысқұлов көш., 103.

Главный редактор
д.х.н., проф., академик НАН РК
М. Ж. Журинов

Редакционная коллегия:

Адекенов С.М. проф., академик (Казахстан) (зам. гл. ред.)
Величкин В.И. проф., чл.-корр. (Россия)
Вольдемар Вуйцик проф. (Польша)
Гончарук В.В. проф., академик (Украина)
Гордиенко А.И. проф., академик (Беларусь)
Дука Г. проф., академик (Молдова)
Илолов М.И. проф., академик (Таджикистан)
Кригер Виктор проф. (Германия)
Леска Богуслава проф. (Польша)
Локшин В.Н. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Нараев В.Н. проф. (Россия)
Неклюдов И.М. проф., академик (Украина)
Нур Изура Удзир проф. (Малайзия)
Перни Стефано проф. (Великобритания)
Потапов В.А. проф. (Украина)
Прокопович Полина проф. (Великобритания)
Омбаев А.М. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Отелбаев М.О. проф., академик (Казахстан)
Садыбеков М.А. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Сатаев М.И. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Северский И.В. проф., академик (Казахстан)
Сикорски Марек проф., (Польша)
Рамазанов Т.С. проф., академик (Казахстан)
Такибаев Н.Ж. проф., академик (Казахстан), зам. гл. ред.
Харин С.Н. проф., академик (Казахстан)
Чечин Л.М. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Харун Парлар проф. (Германия)
Энджун Гао проф. (Китай)
Эркебаев А.Э. проф., академик (Кыргызстан)

Доклады Национальной академии наук Республики Казахстан»

ISSN 2518-1483 (Online),

ISSN 2224-5227 (Print)

Собственник: Республиканское общественное объединение «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан №5540-Ж, выданное 01.06.2006 г.

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 500 экземпляров

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28; ком. 219, 220; тел. 272-13-19, 272-13-18,

<http://reports-science.kz/index.php/en/archive>

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2020 г.

Адрес типографии: «NurNaz GRACE», г. Алматы, ул. Рыскулова, 103.

E d i t o r i n c h i e f

doctor of chemistry, professor, academician of NAS RK

M.Zh. Zhurinov**E d i t o r i a l b o a r d :****Adekenov S.M.** prof., academician (Kazakhstan) (deputy editor in chief)**Velichkin V.I.** prof., corr. member (Russia)**Voitsik Valdemar** prof. (Poland)**Goncharuk V.V.** prof., academician (Ukraine)**Gordiyenko A.I.** prof., academician (Belarus)**Duka G.** prof., academician (Moldova)**Iilov M.I.** prof., academician (Tadjikistan)**Krieger Viktor** prof. (Germany)**Leska Boguslava** prof. (Poland)**Lokshin V.N.** prof., corr. member (Kazakhstan)**Narayev V.N.** prof. (Russia)**Nekludov I.M.** prof., academician (Ukraine)**Nur Izura Udzir** prof. (Malaysia)**Perni Stephano** prof. (Great Britain)**Potapov V.A.** prof. (Ukraine)**Prokopovich Polina** prof. (Great Britain)**Ombayev A.M.** prof., corr. member (Kazakhstan)**Otelbayv M.O.** prof., academician (Kazakhstan)**Sadybekov M.A.** prof., corr. member (Kazakhstan)**Satayev M.I.** prof., corr. member (Kazakhstan)**Severskiy I.V.** prof., academician (Kazakhstan)**Sikorski Marek** prof., (Poland)**Ramazanov T.S.** prof., academician (Kazakhstan)**Takibayev N.Zh.** prof., academician (Kazakhstan), deputy editor in chief**Kharin S.N.** prof., academician (Kazakhstan)**Chechin L.M.** prof., corr. member (Kazakhstan)**Kharun Parlar** prof. (Germany)**Endzhun Gao** prof. (China)**Erkebayev A.Ye.** prof., academician (Kyrgyzstan)**Reports of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.****ISSN 2224-5227****ISSN 2518-1483 (Online),****ISSN 2224-5227 (Print)**

Owner: RPA "National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan" (Almaty).

The certificate of registration of a periodic printed publication in the Committee of Information and Archives of the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan N 5540-Ж, issued 01.06.2006.

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 500 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 219, 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19, 272-13-18,

<http://reports-science.kz/index.php/en/archive>

M. Kargayeva

Kazakh National Agrarian University, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: Makpal.11@list.ru

EFFICIENCY OF PRODUCTION OF HORSE MEAT AND KOUMISS FROM THE KAZAKH HORSES OF THE ADAI OFFSPRING

Abstract. Kazakh horses of the Adai offspring are the standard of herd horses in the desert zone of the Mangyshlak Peninsula. They perfectly adapt to the area of their reproduction, hardy to long-distance driving to various pastures. With an insignificant expenditure of labor and money, young Adai horses reach 340-350 kg of live weight by the age of 2.5 years. When slaughtering stallions, the carcass weight reaches 185-195 kg. High-milk mares for 105 days of lactation produce from 590 liters to 675 liters of marketable milk. The rates of slaughter yield in Adai young stock were also comparatively lower than that of stallions of the Mangystau population and averaged to 53.9 %, while the rate of slaughter yield in horses of the Mangistau population was 55.1 %.

When studying the dairy productivity of both groups of mares, it was found that mares of the Adai offspring have higher dairy productivity than the Mangistau population under pasture conditions. Over 105 days of lactation, the milking capacity of the mares of the Adai offspring was 1617.0 liters, in the Mangistau population it was 1413.3 liters, and commercial milk yield was 674.1 and 590.1 liters, respectively. Thus, the yield of the Adai mares exceeds by 14.2 % or 84.0 liters in comparison with the Mangistau population.

Profitability in the horse meat production reaches from 70 % to 74 % and in koumiss production – 13.9-16.9 %.

Keywords: live weight, carcass, pulp, bones, lactation, prime cost, profitability.

Introduction. In the Republic of Kazakhstan, horse breeding has always occupied a special position among other branches of productive livestock. For the countries of the Eurasian Economic Union, productive horse breeding has a special value at there cost of the local breeding [1].

Of great importance for horse breeding of the Mangyshlak Peninsula is the Kazakh horse of the Adai offspring, created by native selection [2].

Adai horses are bred in different soil and climatic zones of the Caspian Depression of the Republic of Kazakhstan. They can be kept on pasture throughout the winter, extracting food from under the snow. Therefore, in the conditions of the Mangyshlak peninsula, the development of horse breeding is of considerable importance, as well as the use of mares for dairy products – mare's milk and koumiss production.

The object of the research. Mangistau population and Adai offspring of the Kazakh horses in the farm Taushyk LLP of the Mangystau region.

The aim of the research. To determine the economic efficiency of horse meat and koumiss production in the desert zone of the Mangistau region.

Methods of the research. The study of the meat productivity of the Mangistau population and the Adai offspring of the Kazakh horses was carried out by slaughtering 2.5-year-old stallions after autumn feeding at the Taushyk LLP slaughterhouse according to the methodology of the All-Russian Research Institute of Horse Breeding [3].

Carcass qualities were evaluated according to the development of muscle tissue, the presence of fatty deposits on the surface (watering) and the thickness of fat on the abdominal wall – kazy [4].

Commodity milking capacity of mares was determined monthly during lactation using the control milk yield method, twice a month on two adjacent days. Dairy productivity was calculated taking into account milk sucked at night by a colt, according to the formula of professor I.A. Saigin [5].

The economic efficiency was calculated according to the accounting data of Taushyk LLP. All experimental data were biometrically processed according to the common methods [6].

Research results. To establish the dairy productivity of the Mangistau population and the Adai offspring of the Kazakh horses at the slaughterhouse of Taushyk LLP, 2.5-year-old colts were slaughtered after the autumn feeding. For control slaughter, horses were selected that are characteristic for each population and offspring with close indicators of live weight to the average data. The results of the control slaughter of the colts are presented in table 1.

It was found that the stallions of the Adai offspring were inferior to the analogs of the Mangistau population by 8.6 kg in carcass weight. The rates of slaughter yield in Adai young stock were also comparatively lower than that of stallions of the Mangistau population and averaged to 53.9 %, while the rate of slaughter yield in horses of the Mangistau population was 55.1 %.

Table 1 – Results of the control slaughter of colts (n- 4 heads of each)

indicators	Mangistau population	Adai offspring
Pre-slaughter live weight, kg	359.5 ± 3.2	351.7 ± 3.5
Carcass weight	198.1 ± 2.9	189.5 ± 1.6
Slaughter yield, %	55.1 ± 0.1	53.9 ± 0.2

When studying the morphological composition in each type and on the whole carcass, the ratio of pulp and bone was determined (table 2).

Table 2 – the ratio of pulp and bone according to types

Carcass joint by types	Unit of measure	Mangistau population		Adai offspring	
		pulp	bone	pulp	bone
Out of type (Kazy + zhal)	kg	27.4	1.2	21.8	1.4
	%	16.2	4.1	13.7	4.5
I type (back, loin and hinder part of the carcass)	kg	81.3	10.2	77.3	11.4
	%	48.2	34.8	48.9	36.4
II type (neck, humeroscapular parts, flat bone)	kg	56.0	13.6	55.3	14.0
	%	33.2	46.4	35.0	44.7
III type (sticking piece, shank, hock)	kg	4.1	4.3	3.8	4.5
	%	2.4	14.7	2.4	14.4
Total in carcass	kg	168.8	29.3	158.2	31.1
	%	100	1000	100	100

From the data of table 2, it can be seen that the morphological composition of the carcass of both groups was not identical. The yield of pulp in the carcasses of the Mangistau population was 5.6 kg higher (25.7 %) compared with the Adai offspring. The highest yield of pulp in both groups is observed in type I – 48.2-48.9 %, then in type II – 33.2-35.0 % and out of type – 16.2-13.7 %. The smallest volume of pulp was in type III – 2.4 %. The largest number of bones in both groups is contained in type II – 46.4-44.7 %, then in type I – 34.8-36.4 %, in type III – 14.7-14.4 % and the lowest bone content is contained in the cut out of type – 4.1-4.5 %.

Thus, more pulp was obtained from the colts of the Mangistau population, and therefore more valuable in typical proportion from the point of view of the consumer.

When studying the dairy productivity of both groups of mares, it was found that mares of the Adai offspring have higher dairy productivity than the Mangistau population under pasture conditions. Over 105 days of lactation, the milking capacity of the mares of the Adai offspring was 1617.0 liters, in the Mangistau population it was 1413.3 liters, and commercial milk yield was 674.1 and 590.1 liters, respectively. Thus, the yield of the Adai mares exceeds by 14.2 % or 84.0 liters in comparison with the Mangistau population.

The milking capacity of the mares of both groups during the 105 days of lactation was far from equal (table 3).

The mares showed higher productivity in the 2-3 months of lactation, then the milk yield gradually decreased, and more sharply towards the end of lactation. So, for example, in the 2nd month of lactation,

the milk yield of both groups of mares was 427.18 and 485.10 L, in the 3rd month 432.50 - 518.95 L, in the fourth month – 421.53-476.16 L, and the fifth month – 132.12-136.79 liters

These scientific results are consistent with previous studies of horse breeders [7; 8; 9; 10, 11, 12], who believe that a maximum of mare's milk is secreted in the 2-3 months of lactation. With the onset of pregnancy, milk yield decreases, especially with its second half.

The indicator of the uniformity of milk secretion in mares of both groups is the average daily milk yield. Thus, the highest average daily milk yields were in the 2nd month of lactation – 13.78-15.65 L, the 3rd month – 14.42-17.30 L, and the last 5 month of lactation – 10.16-10.52 L. These data indicate that the yield curve in mares of both groups is uniform, a tendency to its decline is observed gradually.

Table 3 – Change in dairy productivity of mares by months of lactation, liters

Milk indicators	Month of lactation			
	May II	June III	July IV	August V
	Mangistau population (n = 15)			
Per day	13.78 ± 0.26	14.42 ± 0.28	13.60 ± 0.31	10.16 ± 0.28
Per month	427.18 ± 5.74	432.50 ± 4.39	421.53 ± 5.01	132.12 ± 3.39
	Adai offspring (n = 15)			
Per day	15.65 ± 0.29	17.30 ± 0.25	15.36 ± 0.27	10.52 ± 0.23
Per month	485.10 ± 4.08	518.95 ± 3.96	476.16 ± 4.86	136.79 ± 3.12

Thus, during seasonal milking of mares at Taushyk LLP, through the selection of mares from the Adai offspring of meat and milk production direction, the dairy productivity of milking mares can be significantly increased rather than the Mangistau population of the meat production direction.

The economic efficiency of growing foals of the Mangistau population and the Adai offspring of the Kazakh horses under 30 months of age was determined by the difference in all costs and revenue of the products (table 4).

Table 4 – The effectiveness of the realization of young horses of the Mangistau population and the Adai offspring

Indicators	Unit of measures	Groups	
		Mangistau population	Adai offspring
The prime cost of a newborn foal	tenge	26962	26962
Costs for foal growing up to 2.5 years	tenge	45062	45062
Live weight of 1 2.5-year-old foal	kg	359	350
Price per 1 kg of live weight	tenge	350	350
Revenues from sales	tenge	125650	122500
Profit	tenge	53625	50476
Profitability	%	74.4	70.1

In Taushyk LLP, the cost of a newborn foal was the sum of the expenditures gone to the maintenance of the main herd (stallions – producers, mares). In 2018, a total of 1,127,000 tenge was incurred. Of these, the wages of 2 herdsmen - 7200000 KZT, the cost of insurance of forage reserves – 3870000 KZT and the cost of fuel – 200000 KZT. Based on this, 11.27 million KZT divided by 418 foals received this year equals 26,962 KZT. This is the prime cost of one newborn foal. 45062 tenge were spent on growing it up to 2.5 years of age. Thus, the cost of one foal at the age of 2.5 years was 72024 tenge. The wholesale purchase price of 1 kg of live weight in the Mangistau region was 350 tenge. When selling stallions for meat, the following results were obtained. Under the same conditions and costs of growing, the revenue for the Mangistau population was 125,650 tenge, and for the Adai offspring – 125,200 tenge. Profit amounted to 53625 and 50476 KZT, respectively, and profitability amounted to 74.4 and 70.1 %.

The main economic indicators of koumiss production from mares of the Mangystau population and the Adai offspring of the Kazakh horses are shown in table 5.

The prime cost of 1 liter of koumiss was calculated by dividing the sum of all expenditures by the gross koumiss production. So, the prime cost of 1 liter of koumiss obtained from the mares of the Mangistau population was 395 tenge, and the Adai horses – 385 tenge. Net income amounted to 55 and 65 tenge, respectively. The profitability level was 13.9 and 16.9 %.

Table 5 – Economic indicators of koumiss production in Taushyk LLP

No	Indicators	Mangistau population	Adai offspring
1	The number of milking mares, animals	15	15
2	The duration of the koumiss season, days	105	105
3	Total costs, tenge of them:	3 500 000	3 500 000
A)	Wages, tenge	3 385 825	3 782 990
B)	Fuel and lubricants expenses, tenge	100 000	100 000
B)	Concentrated feed, tenge	14 175	17 010
4	Milk yield per one animal, liters	590	674
5	Gross koumiss production, liters	8 850	10 110
6	The prime cost of 1 liter of koumiss, tenge	395	385
7	Revenue from the sale of 1 liter of koumiss, tenge	450	450
8	Profit, tenge	55	65
9	Profitability, %	13.9	16.9

Thus, raising horses of the Mangistau population and the Adai offspring in the Taushyk farm for meat and koumiss production is highly profitable and has a significant effect on increasing the production of horse meat and koumiss.

М. Каргаева

Қазақ ұлттық аграрлық университеті, Алматы, Қазақстан

ҚАЗАҚ ЖЫЛҚЫСЫНЫҢ АДАЙ ТАРМАҒЫНАН ЖЫЛҚЫ ЕТІ ЖӘНЕ ҚЫМЫЗ ӨНДІРУДІҢ ҰТЫМДЫЛЫҒЫ

Аннотация. Адай жылқысы Қазақстан Республикасының Каспий маңы ойпатының түрлі топыпақтық-климаттық зоналарында өсіріледі. Өздеріне қар астынан азық тауып жей алады, жыл бойы жайылымда жүруге бейімделген. Сондықтан Маңғышлақ түбегі жағдайында етті жылқы шаруашылығы, сонымен қатар биелерді сүт өнімдерін – бие сүті және қымыз өндіруде қолдану үлкен мәнге ие.

Зерттеу нысаны. Маңғыстау облысындағы ЖШС «Таушық» шаруашылығындағы маңғыстау популяциясы және қазақ жылқысының адай тармағы.

Жұмыстың тармағы. Маңғыстау облысының шөл аймағының жағдайында жылқы етін және қымызын өндірудің экономикалық ұтымдылығын анықтау.

Маңғыстау популяциясы және қазақ жылқысының адай тармағының ет өнімділігін анықтау үшін ЖШС «Таушық» шаруашылығындағы ет сою пунктінде күзгі жайылымнан кейін 2,5 жастағы айғырларды сойды. Бақылауға сою үшін орташа салмағы көрсеткіштері жақын жануарлар алынды.

Анықталғандай, адай тармағының айғырлары ұша массасы бойынша маңғыстау популяциясынан 8,6 кг төмен болды. Адай айғырларының сойыс шығымы маңғыстау популяциясынан салыстырмалы түрде төмен болды және оның орташа көрсеткіші 53,9 %-ды құрады, ал маңғыстау популяциясында сойыс шығымы 55,1 %.

Морфологиялық құрамын зерттегенде, әрбір сортта және жалпы ұша бойынша бұлшықет және сүйектер қатынасы анықталды. Маңғыстау популяциясындағы ұшасының таза ет шығымы адай тармағымен салыстырғанда 5,6 кг (25,7 %) жоғары болды. Қос топ жылқыларында да таза еттің көп шығымы I сортта 48,2-48,9 %, кейін II сортта 33,2-35,0 % байқалды және сортқа енбейтіні 16,2 – 13,7 % болды. Бұлшық еттің ең аз мөлшері III сортта – 2,4 %. Екі топтада сүйектердің ең көп мөлшері II сортта – 46,4-44,7 %, одан кейін I сортта – 34,8-36,4 %, ал III сортта – 14,7-14,4 % және сүйектердің ең аз мөлшері сортқа кірмейтіндерде – 4,1-4,5 %.

Осылайша, Маңғыстау популяциясының айғырларынан бұлшықет көп шыққан, тұтынушы тарапынан сорттық қатынаста осы жақсы.

Қос топтың да сүт өнімділігін зерттегенде, жайылым жағдайында адай тармағының биелерінің өнімділігі Маңғыстаумен салыстырғанда молырақ. Лактацияның 105 күнінде адай тармағының биелерінің сүттілігі – 1617,0 л, Маңғыстау популяциясында – 1413,3 л, сәйкесінше, тауарлы сауу – 674,1 және 590,1 л. Осылайша, Маңғыстау популяциясымен салыстырғанда, адай тармағы биелерінің сүттілігі – 14,2 % немесе 84,0 л басым.

Биелер жоғары өнімділікті лактацияның 2-3 айында көрсетті, кейін көрсеткіш біртіндеп төмендеді, ал лактация соңында бірден төмендеді. Мысалы, лактацияның екінші айында қос топта да сүттілік – 427,18 және 485,10 л, ал 3 айда – 432, 50-518, 95 л, төртіншіде – 421,53-476,16 л және бесіншіде – 132,12-136,79 л-ді құрады.

Қос топтағы биелердегі сүттің бөліну көрсеткіштері – орташа тәуліктік сауу мәлметтері. Мөлшері көп орташа тәуліктік сауу лактацияның екінші айына келді – 13,78-15,65 л, 3 айда – 14,42-17,30 л, ал лактацияның соңғы 5 айында – 10,16-10,52 л. Алынған мәлметтер қос топтағы сауым қиғашы бір қалыпты, азаю біртіндеп іске асады.

Осылайша, ЖШС «Таушык» шаруашылығында бие сауым мерзімінде етті-сүтті бағыттағы адай тармағының биелерін сұрыптау есебінен, етті бағыттағы Маңғыстау популяциясына қарағанда, биелердің сүттілігін айтарлықтай ұлғайтуға болады.

Жылқы етін өндіруде рентабельдік 70-74 %-ды және қымыз 13,9-16,9 %-ды құрады.

ЖШС «Таушык» шаруашылығында Маңғыстау популяциясы және қазақ жылқысының адай тармағын етке және қымыз өндіруге өсіру жоғары рентабельді болып саналады және ет пен қымыз өндіруге айтарлықтай әсер етеді.

Түйін сөздер: тірі салмақ, ұша ет, таза ет, сүйектер, өзіндік құны, рентабельділік.

М. Каргаева

Казахский национальный аграрный университет, Алматы, Казахстан

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОИЗВОДСТВА КОНИНЫ И КУМЫСА ОТ КАЗАХСКИХ ЛОШАДЕЙ АДАЙСКОГО ОТРОДЬЯ

Аннотация. Адайских лошадей разводят в разных почвенно-климатических зонах Прикаспийской низменности Республики Казахстан. Они способны в течение всей зимы содержаться на пастбище, добывая корм из-под снега. Поэтому в условиях полуострова Мангышлак большое значение имеет развитие мясного коневодства, а также использование кобыл для получения молочной продукции – кобыльего молока и производства кумыса.

Объект исследования. Мангистауская популяция и адайское отродье казахских лошадей хозяйства ТОО «Таушык» Мангистауской области.

Цель работы: определить экономическую эффективность производства конского мяса и кумыса в условиях пустынной зоны Мангистауской области.

Для установления мясной продуктивности мангистауской популяции и адайского отродья казахских лошадей на убойном пункте ТОО «Таушык» был проведен убой 2,5 летних жеребчиков после осеннего нагула. Для контрольных убоев отбирались лошади, характерные для каждой популяции и отродья с близким показателям живой массы к средним данным.

Установлено, что по массе туши жеребчики адайского отродья уступали аналогам мангистауской популяции на 8,6 кг. Показатель убойного выхода у адайского молодняка был также сравнительно ниже, чем у жеребчиков мангистауской популяции и в среднем составил 53,9 %, тогда как у лошадей мангистауской популяции убойный выход равнялся 55,1%.

При изучении морфологического состава в каждом сорте и в целом по туше определялось соотношение мякоти и костей. Установлено, что выход мякоти в тушах мангистауской популяции был выше на 5,6 кг (25,7 %) в сравнении с адайским отродьем. Наибольший выход мякоти в обеих группах лошадей наблюдается I сорте 48,2 – 48,9 %, затем во II сорте 33,2 – 35,0 % и вне сорта 16,2 – 13,7 %. Наименьшее количество мякоти было в III сорте 2,4 %. Наибольшее количество костей в обеих группах содержится во II сорте 46,4 – 44,7%, затем в I сорте 34,8 – 36,4%, в III сорте 14,7 – 14,4% и наименьшее содержание костей содержится в отрубе вне сорта 4,1 – 4,5 %.

Таким образом, от жеребчиков мангистауской популяции получено мякоти больше, а, следовательно, и более ценное в сортовом соотношении с точки зрения потребителя.

При изучении молочной продуктивности обеих групп кобыл установлено, что более высокой молочной продуктивностью при пастбищных условиях содержания обладают кобылы адайского отродья, нежели мангистауской популяции. За 105 дней лактации молочность кобыл адайского отродья составила 1617,0 л, мангистауской популяции – 1413,3 л, а товарный удой составил соответственно 674,1 и 590,1 л. Таким образом, удой кобыл адайского отродья превышает на 14,2% или 84,0 л в сравнении с мангистауской популяцией.

Более высокую продуктивность кобылы показали на 2 – 3 месяце лактации, затем удой постепенно снижался, причем более резко к концу лактации. Так, например, на 2-ом месяце лактации молочность обеих групп кобыл составила 427,18 и 485,10 л, на 3 месяце 432,50 – 518,95 л, четвертом – 421,53 – 476,16 л и на пятом 132,12 – 136,79 л.

Показателем равномерности выделения молока у кобыл обеих групп являются данные среднесуточных удоев. Так, наибольшие среднесуточные удои были во 2 месяце лактации 13,78 – 15,65 л, 3 месяце – 14,42 –

17,30 л, а на последнем 5 месяце лактации – 10,16 – 10,52 л. Эти данные свидетельствуют о том, что кривая удоев у кобыл обеих групп равномерна, тенденция к ее спаду наблюдается постепенно.

Таким образом, при сезонным доении кобыл в ТОО «Таушык» за счет отбора кобыл адайского отродья мясо-молочного направления продуктивности нежеле мангистауской популяции мясного направления продуктивности можно значительно повысить молочную продуктивность дойных кобыл.

Рентабельность при производстве конины достигает от 70% до 74 % и кумыса 13,9 – 16,9 %.

Таким образом, выращивание лошадей мангистауской популяции и адайского отродья в хозяйстве «Таушык» на мясо и производства кумыса является высоко рентабельным и оказывает существенное влияние на повышение производства конины и кумыса.

Ключевые слова: живая масса, туша, мякоть, кости, лактация, себестоимость, рентабельность.

Information about authors:

Kargaeyeve Makpal – PhD student of the Department of technology of processing livestock product. Kazakh National Agrarian University, Almaty, Republic of Kazakhstan, E-mail: Makpal.11@list.ru, <https://orcid.org/0000-0001-7955-6340>

REFERENCES

- [1] Akimbekov A.R., Baimukanov D.A., Yuldashbayev Yu.A., Demin V.A., Iskhan K.Zh. (2018). Horse breeding. Textbook ISBN 978-5-906923-27-1. Moscow. COURSE: INFRA-M. 400 p. (in Russ.).
- [2] Akimbekov B.R. (1984). Productive horse breeding. Alma - Ata. Kaynar. 119 p. (in Russ.).
- [3] Methodology for determining the meat productivity of horses (1974). VNIIC. Moscow. p. 5 - 22. (in Russ.).
- [4] Baimukanov D.A., Akimbekov A.R., Tokhanov M. (2017). The technology of production of horse meat and camel meat in Kazakhstan. Food industry. Krasnodar. No. 2 (32) April. p. 24 -77. (in Russ.).
- [5] Saigin I.A. (1967). Mare's milk, its use for koumiss treatment. Moscow. p. 36 - 37. (in Russ.).
- [6] Baimukanov D.A., Tarchokov T.T., Alentayev A.S., Yuldashbayev Yu.A., Doshanov D.A. (2016). Fundamentals of genetics and biometrics. Tutorial. ISBN 978-601-310-078-4. Almaty Evero. 128 p. (in Russ.).
- [7] Fetodov P.A. (1989). Horse breeding. Moscow. Agropromizdat. 217 p. (in Russ.).
- [8] Cherepanova V.P. (1964). Dairy horse breeding and koumiss. Alma - Ata. Kaynar. 116 p. (in Russ.).
- [9] Aubakirov H.A., Akimbekov A.R., Samarkhanova A. (2013). Dairy productivity of mares, depending on the nutritional value of the diet. Bulletin of the Kyrgyz National Agrarian University named after K. I. Skryabin. Bishkek. No. 2 (29). p. 90 - 92. (in Russ.).
- [10] Baimukanov D.A., Akimbekov A.R., Tokhanov M., Omirzakova A. (2017). Advanced technology for shubat and koumiss production. Food industry. Krasnodar. No. 4 (34). p. 40-43. (in Russ.).
- [11] Iskhan K.Zh., Akimbekov A.R., Baimukanov A.D., Aubakirov Kh.A., Karynbayev A.K., Rzabayev T.S., Geminguli Mukhatai, Dzhunusova R.Z., Apeev K.B. (2019). Dairy productivity of the Kazakh horse mares and their cross breeds with roadsters. Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Volume 3, Number 379 (2019), 22 – 35. ISSN 2518-1467 (Online), ISSN 1991-3494 (Print). <https://doi.org/10.32014/2019.2518-1467.65>
- [12] Iskhan K.Zh. (2019). Productive profile of herd horses of domestic breeds. News of the national academy of sciences of the Republic of Kazakhstan series of agricultural sciences. Volume 5, Number 53. P.p 88-92. ISSN 2224-526X. <https://doi.org/10.32014/2019.2224-526X.65>

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www:nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518-1483 (Online), ISSN 2224-5227 (Print)

<http://reports-science.kz/index.php/en/archive>

Редакторы: *М. С. Ахметова, Г. Б. Халидуллаева, Д. С. Аленов*

Верстка на компьютере *А.М. Кульгинбаевой*

Подписано в печать 07.04.2020.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать – ризограф.

11 п.л. Тираж 500. Заказ 2.